

JAVS congress

ULUSLARARASI

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER KONGRESİ

International Congress on Economic and Administrative Sciences
Şırnak/Türkiye, May 2-4, 2019

TAM METİN KİTABI

CONFERENCE PROCEEDINGS

ULUSLARARASI İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER KONGRESİ TAM METİN KİTABI

ISBN: 978-605-7736-03-1

Yayın Editörü

Prof. Dr. İbrahim Halil SUGÖZÜ

Kapak Tasarımı

Bülent Polat

Erişime Açıldığı Tarih

03.10.2019

Asos Yayınevi

1.baskı

Adres: Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No: 67/2-4/MERKEZ/ELAZIĞ

Telefon: [0532 643 75 23](tel:05326437523)

Mail Adresi: asos@asosyayinlari.com

Web: www.asosyayinlari.com

Instagram: <https://www.instagram.com/asosyayinevi/>

Facebook: <https://www.facebook.com/asosyayinevi/>

Twitter: <https://twitter.com/Asosyayinevi>

ALEVÎ NİTELEMELİ GRUPLARDA ZEKÂT VE LOKMA ANLAYIŞI

Doç. Dr. Fevzi RENÇBER

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

Öz

Sözlükte artma, çoğalma, temizlik, bereket anlamlarına gelen zekât, dinî bir terim olarak, belirli bir malın bir kısmının Allah rızası için muayyen kişilere dağıtılması demektir. Müslümanlar için malî ibadetlerden biri olan zekât, İslâm'ın beş temel esasından olup, hicretin ikinci yılında Medine'de farz kılınmıştır. Kur'an-ı Kerim'de "Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin..." (Bakara, 2/43, 110; Hac, 22/78; Nur, 24/56; Mücadele, 58/13; Müzzemmil, 73/20); "Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin, arıtıp yücelteceğin bir sadaka al ve onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah işitendir, bilendir." (Tevbe, 9/103) buyrulmaktadır.

Bu noktada Alevî-Bektaşî toplulukların zekât konusunda İslami anlayıştan farklı bir yaklaşım ve yorum içinde oldukları bilinmektedir. Onlar "Eğer Allah'a ve Hakk'ı batıldan ayıran o günde (bedirde)-kulumuz Muhammed'e indirdiğimize inanıyorsanız, bilin ki ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ın, peygamberin ve yakınlarının; yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır. Allah her şeye kadirdir". (Enfal 41) ayetinden hareketle Alevî nitelemeli gruplardan Bektaşîler kârlarının beşte birini Ehl-i Beyt hakkı olarak Hacı Bektaş-ı Veli Dergâh'ına veya Kızılbaşlar da dedelere ve ocaklara verirler. Ancak bunun adı, İmamiyye Şia'sındaki gibi "humus" değil, "hakkullah" veya "lokma"dır. Bu tebliğimizde Anadolu'da Alevî nitelemeli gruplar arasında yukarıda zikredilen gündelik hayatta uygulanagelen zekât vb. maddi yani mali pratikler tebliğimizin konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevîlik, Bektaşîlik, Zekât, Humus, Hakkullah.

Giriş

Anadolu Alevîliğinin ibadet algısı genel olarak bâtinî ve zahirî anlamlar kapsamında yorumlanmaktadır. Alevîlik ve Bektaşîlikte bulunan ibadet telakkisi dört kapı, kırk makam ve üç sünnet, yedi farz etrafında tarikat geleneklerine bağlı olarak şekillenmiştir. Alevî nitelemeli gruplarda görülen namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetler; bâtinîliğin etkisiyle zahirî amel yönü bırakılıp farklı kalıplarda bâtinî ibadet şekillerine dönüştürülmüştür. Bu durum Alevîliği diğer İslamî geleneklerden farklı bir yerde konumlandırmaktadır. "Alevîlerin temel kaynaklarında, İslâm'ın temel ibadetlerinden zekât hakkında "Allahu Teâlâ'nın verdiği malın yüz akçede iki buçuk akçe Hakkullâh'ı vardır. Sene be sene vermek gerektir. Zirâ sonra hisâbı ve azabı vardır." şeklinde yer alan ifadelere rağmen, Alevîler fiilen zekât vermemektedirler."¹

Geleneksel İslamî literatüre baktığımızda zekât, İslam'ın temel rükûnlarından olup zengin Müslümanların Kur'an'da belirtilen sınıflara belli miktarda maddi destekte bulunmak suretiyle yerine getirdikleri sosyal yardımlaşma ve kaynaşmayı tesis eden bir ibadettir. Alevîler, şariat ibadetlerine bâtinî yorumlar getirerek, şariat ibadetlerini tarikat ibadetleri şekline dönüştürmüşlerdir. Bu husus zekât ibadeti içinde de varlığını

¹ Cenksu Üçer, "Geleneksel Alevîlikte İbadet Hayatı ve Alevîlerin Temel İslamî İbadetlere Yaklaşımları", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2005, cilt: V, sayı: 2, s. 182.

pratikteki farklı uygulamalarıyla kendisini göstermektedir. Bu durum karşısında tekke ve dergâhlara yapılan mali yardımlar, hakkullah, karakazan, çerağ hakkı, çıralık, tercüman veya cem erkânlarında taliplerin evlerinde bulunan yiyecekleri ikram etmek üzere getirdikleri lokmalar Alevî gruplar tarafından icra edilen mali ibadetlerdir.² Alevî nitelimeleli gruplarda mali ibadetler genellikle üçe ayrılmaktadır:

a-Karakazan Hakkı (Mürşid Hakkı)

Anadolu Alevîleri, zekâtlarını Hacı Bektaş-ı Veli dergâhına vermektedirler. Bazı Alevîler eskiden zekâtlarını Kerbelâ'ya bağlı olduklarından eskiden oraya da ulaştırmaya çalıştıklarını fakat günümüzde bu imkânın mümkün olmadığını ifade etmektedirler. Alevî nitelimeleli gruplar yardımlaşma, fakirlere destek olmayı insani bir görev olarak kabul ederler. Alevîlere göre zekât vermenin şartı, olanaklar dâhilinde fakirlere, yoksullara, yetimlere ve öksüzlere yardımcı olmaktır. Hangi mallardan zekât vermek gerekir diye bir şey yoktur. Yeter ki yoksullara yardımcı olunsun. Bu yardımlar aynı ve nakdî olabilir. Alevîlikte dedelere zekât verilmez; zekât fakirlere, muhtaçlara verilir. Belirli mallardan belirli oranlarda fakire zekât verme olarak kabul edilen İslamî anlayıştaki zekât verme hadisesi dede ve talipler tarafından ihtiyaç sahiplerine verilmektedir.

Alevî ve Bektaşilerde Karakazan Hakkı denilen tarikat hayatının gereği olarak dergâh, tekke ve türbelerde yapılan maddi bir ibadet çeşidi vardır. Karakazan, ocaklara bağlı tekkelerde kaynatılır; fakir fukaraya, ziyarete ve cemlere gelenlere dağıtılır. Alevî talipler tarafından dergâhın giderleri, mürşid ve diğer pirlerin ihtiyaçları için verilen hissedir. Çerağ hakkı ise darda kalan muhiplere dağıtılmak üzere verilir. Bunlar para olabildiği gibi arpa, buğday, hatta halı, kilim veya gücü yeten kimsenin gücünün yettiği herhangi bir şeydir.³ Karakazan, tarikat geleneği içinde değerlendirildiğinde taliplerin bağlı oldukları ocaklara, dergahlara veya pir evlerine verdikleri mali yardımların bütünüdür.

b-Hakkullah

Anadolu Alevîliğinde Hakkullah denilen malî bir ibadet çeşidi de vardır. Bazı Alevî zümreler Hakkullah terimi için ayrıca dede parası veya dede hakkı kavramlarını da kullanmaktadırlar. Talipler, dedelere Ehl-i Bey'ten olmalarının yanı sıra kendilerine dini öğretmeleri ve rehberlik etmeleri gerekçesiyle Hakkullah adıyla bilinen malî yardımı yaparlar; bunun da herhangi bir miktarı yoktur.⁴ Seyyid olarak kabul edilen dedelerin belirli dönemlerde taliplerini dolaşarak taliplerine maddî manevî rehberlik yaptıklarını, bu hizmetlerin karşılığında taliplerin dedelere çıralık da vermektedirler.⁵ Günümüzde dedelerden bazıları geçmişte malî ibadet olarak dedeye verilen Hakkullah veya Karakazan Hakkı olarak kabul edilen malî ibadetin bugün çok yaygın olmadığını ifade etmişlerdir.⁶

c-Lokma

Alevîler Hakkullah için, dede parası veya dede hakkı kavramları da kullanılmakla birlikte lokma ibadetini de çoğunlukla telaffuz edilmektedirler. Anadolu Alevîleri arasında bu malî ibadeti düzenli olarak vermeye çalışan talipler bulunmakla beraber bunun yanında dinî vecibe olarak kabul edilen bu malî ibadetleri

² Harun Yıldız, *Anadolu Alevîliği: Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014, s. 245-247.

³ Ethem Ruhi Fıçlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, İstanbul, Şato Yayınları, 2001, s. 290.

⁴ Mustafa Alkan, 1958 Adıyaman doğumlu, Zakir.

⁵ Ahmet İshak Demir, Yaşar Şanlı, "Cem Dergisi'nin Sunumuyla Alevi Gelenekte İbadetler", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 2018, cilt: XI, sayı: 1, s. 22.

⁶ Niyazi Arslan, 1965 Adıyaman Besni Doğumlu, Dede.

yapmayan da bulunmaktadır. Bunun yerine daha çok fakir-fukaraya maddi ve manevi yardımlar yapmakta, bu yardımları da dinî vecibelerin gereği olarak kabul etmektedirler. Alevî talipler özellikle cem erkanlarına gelirken evlerinde mevcut olan yiyecek içecek ne varsa lokma olarak ceme katılanlara ikram edilmek üzere getirmektedirler. Alevî talipler hangi niyetle cem erkanlarına geliyorsa bu lokmalar “Hızır Lokması, Birlik Lokması, Dardan İndirme Lokması, Düşkünlük Lokması” gibi isimlerle zikredilmektedir. Talipler tarafından cemelere getirilen lokmalar gelen misafirler arasında mümkün merteye eşit bir şekilde dağıtılır. Yapılan yardımların belli bir maddeden ya da para cinsinden olması gibi bir şart olmadığı gibi, verilecek şeylerin miktarı hakkında da belli bir ölçü yoktur. Dolayısıyla yardımlar aynı olarak arpa, buğday, mısır, nohut, canlı hayvan vb. şeylerle mümkün olmakla beraber nakdi olarak parayla da yapılabilir. Bu yardımların çeşidi ve miktarı herkesin gönlü ve kudretine göre değişir.⁷

Özellikle Alevî ve Bektaşîlerin kurumsallaşmaya başlamasıyla birlikte talipler, dinî bir vecibe olarak yardımlarını dernek, vakıf, cem ve kültür evlerinin hizmetlerinde kullanmaktadırlar. Alevîlerin Sünnî Müslümanlar gibi zekâtı vermemektedirler. Bununla birlikte Alevîler arasında zekât için belirlenen bir formül ya da miktar yoktur. Alevîlerin şeriat makamları içinde yer alan zekât ve diğer mali ibadetleri batini yorumlar çerçevesinde şekillendirdikleri, tarikat hayatının kalıpları içerisinde anlamlandırdıkları ve uygulamalarını bu çerçevede yerine getirdikleri bilinmektedir.⁸

Sonuç

Alevîler için zekât söz konusu olunca İslami anlayıştaki mevcut zekât verme ölçütü pratikte uygulanmamaktadır. Anadolu Alevîleri ihtiyacından fazlasını fakirlerle paylaşmaktadırlar. Şîa’da humus olarak verilen mali yardımlar da Anadolu’da yaşayan Alevî nitelemeli gruplarda görülmemektedir. Özellikle büyük şehirlere göçün başlaması, şehirleşme, sekülerleşme, modernleşme ve Alevî gençlerin sorgulayıcı tavrı gibi nedenlerle geçmişte dedelere rehberlik hizmetleri ve gördükleri ikrarlardan dolayı senede bir kez verilen Hakkullah gibi mali yardımların günümüzde daha az verildiği bilinmektedir. Geçmişte Karakazan, Hakkullah veya lokma olarak yapılan mali ibadetler, günümüzde eskisi kadar rağbet görmemektedir. Bunun yerine daha çok yardımlaşma, ihtiyacı olana ihtiyacını verme şeklinde tezahür etmektedir. Geçmişte İran ile kültürel ilişkileri olan Alevî büyüklerinin mallarını zekât olarak verdikleri bilinmekle beraber günümüzde bu imkân da ortadan kalkmıştır.

Kaynakça

Ahmet İshak Demir, Yaşar Şanlı, “Cem Dergisi’nin Sunumuyla Alevi Gelenekte İbadetler”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 2018, XI, sayı: 1, s. 22.

Cenksu Üçer, Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve Alevîlerin Temel İslâmî İbadetlere Yaklaşımları, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2005, cilt: V, sayı: 2, s. 182.

Cenksu Üçer, Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı, Bazı Âdâb ve Erkân , *Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, 2010, s. 490-492.

Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005.

⁷ Cenksu Üçer, Geleneksel “Alevilikte İbadet Hayatı, Bazı Âdâb ve Erkân”, *Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, 2010, s. 490-492.

⁸ Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005, s. 329-331.

Ethem Ruhi Fıçlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, İstanbul, Şato Yayınları, 2001.

Harun Yıldız, *Anadolu Aleviliđi: Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.

Kaynak Kiřiler

Mustafa Alkan, 1958 Adıyaman doğumlu, Zakir.

Niyazi Arslan, 1965 Adıyaman Besni Doğumlu, Dede.